

Tiesu pieejamība diskriminācijas lietās ES – pasākumi vienlīdzības paplašināšanai

Eiropas Savienības Pamattiesību hartas sadaļas “Vienlīdzība” 21. pants un sadaļas “Tiesiskums” 47. pants attiecīgi garantē tiesības uz diskriminācijas aizliegumu, efektīvu tiesību aizsardzību un taisnīgu tiesu, tostarp tiesu pieejamību.

Politikas konteksts

Eiropas Savienības (ES) tiesību aktos ir stingri nostiprināts diskriminācijas aizlieguma princips, un tas ietver arī prasības par tiesu pieejamību. Tāpat arī šie noteikumi ir ietverti Rasu vienlīdzības direktīvas 7. pantā un citās vienlīdzības direktīvās, piemēram, Direktīva par nodarbinātības vienlīdzību, Vienlīdzīgas attieksmes pret dzimumiem attiecībā uz pieeju precēm direktīva un pārstrādātā Dzimumu vienlīdzības direktīva (nodarbinātība un profesija).

Turklāt Rasu vienlīdzības direktīvā, Vienlīdzīgas attieksmes pret dzimumiem attiecībā uz pieeju precēm direktīvā un Dzimumu vienlīdzības direktīvā ES dalībvalstīm ir paredzēta prasība izraudzīties iestādi (iestādes), kas:

- sniedz neatkarīgu palīdzību cilvēkiem, kuri ir cietuši no diskriminācijas, lai viņi varētu iesniegt sūdzības;
- veic neatkarīgus apsekojumus par diskrimināciju;
- publicē neatkarīgus ziņojumus un izstrādā ieteikumus par jebkuru jautājumu, kas saistīts ar šādu diskrimināciju.

Galvenās problēmas

Ar kādiem šķēršļiem tiesu pieejamībai saskaras cilvēki, kuri ir cietuši no diskriminācijas? Kādi stimuli pastāv, lai iedrošinātu iespējamās cietušos mēģināt iesniegt sūdzību tiesā, ja tam ir pamats? Kādi konkrēti pasākumi ir veikti, lai uzlabotu tiesu pieejamību ES dalībvalstīs?

Saistītais FRA darbs

Risinot šos jautājumus, Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūra (FRA) ievēro plašu tiesu pieejamības interpretāciju,

ietverot tajā gan tiesas, gan ārpus tiesas līdzekļus taisnīguma panākšanai. FRA ziņojumā “Tiesu pieejamība diskriminācijas lietās ES – pasākumi vienlīdzības paplašināšanai” ir izvērtēts kaitējuma atļidzināšanas process diskriminācijas lietās. Tajā apkopotās informācijas pamatā ir tiešās intervijas attiecībā uz diskriminācijas lietām. Ziņojums papildina 2011. gada FRA juridisko ziņojumu “Tiesu pieejamība Eiropā – problēmu un iespēju pārskats”, kurā ir analizētas valstu tiesās skatītās lietas.

Metodoloģija

Lai noskaidrotu dažādus tiesu pieejamības modeļus diskriminācijas lietās visā ES, FRA izvēlējās astoņas ES dalībvalstis, kurās veikt padziļinātu izpēti: Apvienoto Karalisti, Austriju, Beļģiju, Bulgāriju, Čehijas Republiku, Franciju, Itāliju un Somiju. Papildus plašam apgabalam ģeogrāfiskā izpratnē šādu valstu izvēle aptvert visdažādākās sistēmas, kuras savstarpēji atšķiras pēc vēstures, uzbūves, mēroga un iestāžu rīcības pilnvarām. Pētījumā tiek apzināts, kā šo dažādo sistēmu aspektus var uzlabot un piemērot plašāk visā ES.

Pētījums uz vietas tika organizēts kā 371 padziļinātas intervijas, kas notika astoņās ES dalībvalstīs, izmantojot daļēji strukturētas aptaujas anketas un vēršoties pie personām, kuras ir iesniegušas sūdzību, atsaucoties uz diskrimināciju, kā arī dažas intervijas ar personām, kuras bija izlēmušas nevirzīt savu sūdzību tālāk. Papildus tika intervēti arī juristi, nevalstisko organizāciju (NVO) pārstāvji, kuri sniedz konsultācijas un atbalstu sūdzību iesniedzējiem, un par vienlīdzības nodrošināšanu atbildīgo iestāžu pārstāvji.

Intervētie sūdzību iesniedzēji atšķiras pēc to personiskajām īpatnībām, proti, dzimuma, vecuma vai tautības, kā arī pēc iemesliem, kuru dēļ viņi bija cietuši no diskriminācijas. Ceturtā daļa sūdzību bija saistīta ar rasi vai etnisko izcelsmi, ceturtā daļa – ar dzimumu, divas piektdaļas – ar invaliditāti, un mazāk kā desmitdaļa attiecīgi ar reliģisko pārliecību vai ticību, vecumu un seksuālo orientāciju.

Uz pierādījumiem pamatotas konsultācijas

To, kas tika atklāts FRA konstatējumos, var raksturot kā tiesu pieejamības ES sistēmiskus trūkumus. Tie attiecas iestādēm un kārtību, ko ievēro, lai nodrošinātu pamattiesību ievērošanu, kā arī uz praktiskā atbalsta cietušajiem jautājumiem. Piemēram, gandrīz puse intervēto sūdzību iesniedzēju norādīja, ka iestādes nesniedza viņiem nekādu atbalstu, lai paskaidrotu, kā var iesniegt sūdzību, un apmēram viena ceturtdaļa atzina, ka viņi paši ir noskaidrojuši attiecīgo kārtību. Turklāt vidutāji un sūdzību iesniedzēji raksturoja politisko un sabiedrisko gaisotni gandrīz visās astoņās pētāmajās ES dalībvalstīs kā naidīgu pret daudzām no grupām, kuras tiek diskriminētas, kā arī pret pasākumiem, kuru mērķis ir diskriminācijas apkarošana. Lai gan taupības pasākumi ietekmē dažādus valsts pakalpojumus, FRA konstatējumi liecina, ka saistībā ar tiesu pieejamību diskriminācijas lietu kontekstā ir nepieciešams uzlabot pakalpojumu sniegšanu.

Šā pētījuma secinājumi varētu būt noderīgi ES, kad tā veidos stingrākus tiesību aktus attiecībā uz institucionālajām prasībām un veicinās pastāvošās prakses uzlabošanu, kā arī ES dalībvalstīm, īstenojot iestāžu un noteikumu reformas. Tiesu pieejamību uzlabotu turpmāk minētie pasākumi.

Iestādes

- Atvieglot sūdzību iesniedzējiem iespējas noskaidrot, kurā iestādē viņiem ir jāvērsas. Šobrīd pieejamo rīcības veidu skaits to apgrūtina.
- Precizēt diskriminācijas juridiskās definīcijas un standartizēt juridiskos noteikumus attiecībā uz visiem diskriminācijas pamatojumiem vai jomām, lai vienkāršotu tiesību aktus vienlīdzīgas attieksmes jomā gan valstu, gan ES mērogā.
- Mazināt fizisko distanci līdz pirmajam kontaktpunktam, kas nodrošina tiesu pieejamību. Lai to paveiktu, par vienlīdzības nodrošināšanu atbildīgās un citas iestādes, kuras izskata diskriminācijas lietas, varētu cieši sadarboties ar vietējām iestādēm, NVO vai sabiedriskajām organizācijām; nodrošināt regulāru vai pastāvīgu klātbūtni reģionos; un, iespējams, izmantot dalībnieku organizācijas vai citus jau izveidotus tīklus, piemēram, arodbiedrības vai darbinieku pārstāvjus. Arī iestāžu sadarbības līgumi un savstarpējas palīdzības sniegšanas sistēmas varētu palīdzēt sūdzību iesniedzējiem virzīt savas lietas tiesu sistēmā.
- Plašāk izmantot ārpustiesas līdzekļus, kuri varētu būt lēts un efektīvs prasību risināšanas veids papildus tradicionālajām tiesvedības iespējām.

Procedūras

- Novērst virkni ierobežojošo faktoru, piemēram: pašreizējais šaurais lietas ierosināšanas procesuālās tiesībspējas jēdziens; vienlīdzīgu nosacījumu visiem lietā iesaistītajiem neesamība; sūdzību iesniedzēju un liecinieku aizsardzības pret viktimizāciju trūkums; tiesnešu nepietiekamā informētība par vienlīdzības juridisko regulējumu; un neatbilstoša ES tiesību aktu normu piemērošana, kas izraisa pierādījumu sloga nesamērīgumu.
- Sniegt kvalitatīvas juridiskās konsultācijas un palīdzību cilvēkiem, kuri ir cietuši no diskriminācijas.
- Garantēt pietiekamas izmeklēšanas pilnvaras un piešķirt atbilstošus resursus par vienlīdzības nodrošināšanu atbildīgajām un administratīvajām/tiesu iestādēm.

Atbalsts

- Uzlabot juridiskās palīdzības vai apdrošināšanas tiesāšanās izdevumu segšanai pieejamību sūdzību iesniedzējiem, attiecībā uz ko vidutāji norāda, ka tas palīdz noteikt, vai tiesas ir pieejamas sūdzību iesniedzējiem.
- Veidot kvalitatīvas saziņas stratēģijas, tostarp izvērstas iniciatīvas, kuru mērķis ir konkrētas grupas, pielāgojot informāciju šādu grupu īpašajām vajadzībām. Tam ir nepieciešami atbilstoši cilvēku un finanšu resursi, kā arī pieejama informācija, kurā informētības par tiesībām un pakalpojumiem vairošanai netiek izmantots tehnisks un juridisks profesionālais žargons.
- Valsts iestādēm ir jāklūst par labas prakses paraugu. Efektīvas saziņas stratēģijas, sadarbība ar plašsaziņas līdzekļiem un labākas plašsaziņas pakalpojumu sniedzēju zināšanas palīdzēs nodrošināt lielāku pamattiesību ievērošanu.

Papildu informācija:

Ar FRA ziņojumu "Tiesu pieejamība diskriminācijas lietās ES – pasākumi vienlīdzības paplašināšanai" (*Access to justice in cases of discrimination in the EU – Steps to further equality*) var iepazīties:

<http://fra.europa.eu/en/publication/2012/access-justice-cases-discrimination-eu-steps-further-equality>

Pārskatu par FRA darbu saistībā ar tiesu pieejamību skatīt: <http://fra.europa.eu/en/theme/access-justice>